

4. Жижоман О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : дис ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2003. 250 с.

#### **ДЖЕРЕЛА**

1. Осецький Й. П. Стежка кольору місяця: сонети, ронделі. Житомир: ТОВ «Видавничий дім» «Брук-Друк», 2021. 88 с.

*Крістіна Максимішана (м. Вінниця)*  
*Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

#### **ДИТЯЧА ЛЕКСИКА В «МАТЕРІАЛАХ ДО СЛОВНИКА ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ»**

Дитяча лексика – невелика група простих для вимови слів, якими користується дитина в ранній період розвитку (з кін. 1-го до кін. 2-го року життя) до засвоєння загальноновживаної мови. Включає: а) звуконаслідувальні слова (власне звуконаслідувальні: *бух, няв, кум-кум*; звуконаслідувальні слова у значенні загальноновживаних: *бі-бі* – машина, *гав-гав* – собака); б) спотворені слова: *пинка* – спинка, *лісіцьок* – рушничок; в) специфічно дит. слова (загальнопоширені: *папа* – хліб, *келя* – цукерка та ін.; індивідуально створювані: *голь-голь* – соска, *ака* – пташка). Характеризується багатозначністю (*киця* – власне киця, шерсть, волосся, *мась* – власне м'яч, а також речення *Кидай мені м'яча, коти м'яча, дай мені м'яча*), ситуативністю (актуалізується тільки при візуальному сприйманні предмет), морфологічною неоформленістю, зрозумілістю порівняно невеликій групі людей [Русанівський Дзюбишина-Мельник 2004: 143–144].

Творчі аспекти мовленнєвої діяльності дитини досліджували Ф. де Сосюр, І. О. Бодуен де Куртене,

М. Ф. Грушевський. Ці вчені зазначають, що словотворчість є однією з найважливіших особливостей мовленнєвого розвитку дитини.

Фундаментальні теоретичні дослідження дитячої лексики проводяться у трьох основних напрямках:

1) психолінгвістичному (трансформаційно-породжуюча граматики Н. Хомського, теорія семантичних складових (Є. Кларк), теорія «функціонального ядра поняття» (К. Нельсон), теорія прототипу (Е. Рош та М. Боверман);

2) теорії мовної діяльності (Д. Б. Ельконін);

3) когнітивному (мовленнєвий розвиток дитини розглядається в зв'язку з розвитком загальних когнітивних спроможностей дитини (модель суперництва Е. Бейтс і Б. Мак Вінні та ін.) [Занько 2012: 34].

В Україні такі дослідження виконуються тільки на основі літературної мови, натомість дитяча лексика в діалектному середовищі взагалі не була предметом вивчення.

Метою нашої статті є проаналізувати дитячу лексику, вилучену із «Матеріалів до словника подільського говору» (1), за тематичним принципом та з'ясувати, які тематичні групи найширше представлені в дитячому мовленні. За основу класифікації ми взяли дослідження Т. Г. Линник [Линник].

Емпіричною базою нашої статті слугували 217 номінативних одиниць, вилучених із «Матеріалів до словника подільського говору» (1).

Згрупувавши всю вилучену лексику за тематичним принципом, ми побачили такі закономірності:

1. Назви тварин (54 номінації): **БАЗУ́НЯ** дит. Вівця (1, с. 32); **БА́ЗЬО** див. БАЗЯ, дит. вівця (1, с. 33); **БАЗЬО́НЬКА!** 1. див. БАЗІ-БАЗІ! Вигук, яким кличуть овець (1, с. 33); **БА́ЗЯ** дит., пест. Вівця (1, с. 33); **БА́РЯ** дит. Вівця (1, с. 44); **БІ́БА** дит. Риба (1, с. 50); **БІ́НЯ** дит. Худоба, назва вола (1, с. 52); **БІ́НЬКА** дит. Теля (1, с. 52); **БИРА** дит. Вівця (1,

с. 52); **БІРКА** *дит.* Вівця (1, с. 52); **БІРКА-БІРКА** *дит.* Вівця, однорічна вівця, ярка (1, с. 52); **БІРЯ** *дит.* Вівця, так говорять на вівцю, розмовляючи з маленькою дитиною (1, с. 52); **БІЦЯ** *дит.* Худоба, назва бика, теляти (1, с. 53); **БІЦЬО** *дит.* Бичок, худоба (1, с. 53); **БРИЦА** *дит.* Вівця (1, с. 64); **ВОВА** *дит.* Вовк, щось страшне (1, с. 90); **ГАВ** *дит.* Собака (1, с. 98); **ГАВА** *дит.* Собака (1, с. 98); **ГУСЯ** *дит.* Гуси, гуска (1, с. 126); **ДЮКА** *дит.* Гадюка (1, с. 147); **ІЦЯ** *дит.* Киця (1, с. 179); **КАВКА** *пол., дит.* Галка (1, с. 181); **КАЦЯ** *дит.* Качка (1, с. 191); **КОЦЯ** *дит.* Свиня, поросля (1, с. 213); **КУКА** *заст., дит.* Воша (1, с. 219); **КУЦЯ** *дит.* Свиня (1, с. 222); **МАНЯ** *дит.* Худоба (1, с. 243); **МІНЯ** *дит.* Корова (1, с. 248); **МУНЯ**<sup>2</sup> *дит. див.* МІНЯ. Корова (1, с. 254); **МУСЯ** *дит.* Муха (1, с. 255); **ПАЦЯ** *дит.* Поросля (1, с. 287); **ПЕСЬО** *дит.* Собака (1, с. 291); **ПІВТЯ** *дит.* Курка (1, с. 293); **ПІНИК** *дит.* Півень (1, с. 299); **ПІСЬ!** *дит.* Вигук, яким кличуть цуценя (1, с. 300); **ПІСЯ** *дит.* Цуценя (1, с. 300); **ПТАСЯ** *дит.* Птах, пташка (1, с. 320); **ПґЛЬО** *дит.* Каченя (1, с. 322); **ПґЛЯ** *дит.* Каченя, гусеня (з *дит.* мови) (1, с. 3220); **ПУЛЯТА** *дит.* Качата, гусенята. (1, с. 322); **ПґТЯ** *дит.* Курча (1, с. 322); **ПґЦЯ** *дит.* Свиня (1, с. 323); **СЮСЯ** *дит.* Качка (1, с. 382); **ТАСЬКА** *дит.* Качка (1, с. 385); **ТАСЯ** *дит.* Качка (1, с. 385-386); **ТЮТЯ** *дит.* Курка (1, с. 406); **ТЮТЬКА** *дит.* Курка (1, с. 406); **ТЮТЬОЦКА** *дит.* Курочка (1, с. 406); **ЦІНЯ** *дит.* Курчата (1, с. 428); **ЦІПА** *дит.* Курча (1, с. 428); **ЦЬОНЯ** *дит.* Кінь, лоша, поросля (1, с. 429); **ЦЬОСЯ** *дит.* Лоша, коні, свиня (1, с. 429); **ЦЮЦЯ** *дит.* Собака, собачка, песик, свитня, цукерка, курка (1, с. 430);

2. Назви дій дітей (50 номінацій): **АЙТУ** *дит.* На двір, гуляти (1, с. 23); **АМИ** *дит.* Їсти (1, с. 25); **БАЕНЬКИ** *дит.* Спати (1, с. 32); **Б-БУ** *дит.* Пити (1, с. 46); **БАЙ** *дит.* Спати (1, с. 33); **БАЙ-БАЙ** *дит.* Спати (1, с. 33); **БАХ** *дит.* Бий, бити (1, с. 45); **БґСІ** *дит.* Падати, спати (1, с. 71); **БУСЬ** *дит.*

Упасти, упадеш (1, с. 71); **БУСЬ-БЎСІ** *дит.* Упасти (1, с. 71); **БУХ** *дит.* Упасти (1, с. 72); **БЎЦІ** *дит.* Пити (1, с. 72); **ГЎЙТИ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГЎЙТІ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГАЙТУ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГЎЙТЮ** *див.* Гуляти на вулиці, на двір, на свіже повітря (1, с. 99-100); **ГАМ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМАТИ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМИ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМУ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ДБРЎТІ** *дит.* Гуляти, піти на двір (1, с. 129); **ДБРЎТІ** *дит.* Гуляти, піти надвір (1, с. 130); **ДБРЎЦІ** *дит. див.* ДБРУ (1, с. 130); **ДЎБІ-ДЎБІ, НЎЗІ ДЎБКИ** *дит.* Стій (1, с. 145); **ДЎБЦІ, ДЎБЦІ** *дит.* Стати, зіп'ятися (1, с. 145); **ЗАДЎСЯЙ, ЗАДУСЯТИ** *дит.* Задуши, задушити (1, с. 156); **ЇЦІ** *дит.* Їсти (1, с. 180); **КЎКУ** *дит.* Дивитись (1, с. 219); **КЎПЦІ** *дит.* купатися (1, с. 220); **ПА** *дит.* Спати (1, с. 281); **ПЎДІ** *дит.* Впадеш (1, с. 281); **ПЎЦІ** *дит.* (1, с. 287); **ПИСЬ** *дит.* Писати (1, с. 292); **ПОКЎХАЙ** *дит.* Обніми (1, с. 307); **ПОЦЬЎМАЙ** *дит.* Поцілуй (1, с. 314); **ПОЦЬЎМАТИ** *дит.* Поцілувати (1, с. 314); **ПУК<sup>1</sup>** *дит.* Падати (впадеш) (1, с. 321); **СІКІЩЬ** *дит.* Скочити (1, с. 354); **СЮПЦЯТИ** *дит.* Сидіти (1, с. 381); **ТПР-ТПР** *дит.* Вигук, що означає «надвір» (1, с. 396); **ТПРУ!** *див.* АГАТТЯ!. Гуляти, надвір (1, с. 396); **ТПРУТІ!** *дит.* Гуляти (1, с. 397); **ТПРУТ-РУ!** *дит.* Гуляти, надвір (1, с. 396); **ТПРУ-ТУ!** *дит.* Гуляти, надвір (1, с. 397); **ТЎПЦІ** *дит.* Ходи (1, с. 403); **ХЎДІ** *дит.* Ходити (1, с. 422); **ЦІЦЯЙ** *дит.* Тікай (1, с. 428); **ЦЬОМ** *дит.* Поцілунок (1, с. 429); **ЦЬЎМАТИ** *дит.* Цілувати (1, с. 429); **ЦЮНІ** *дит.* Сідай (1, с. 430).

3. Назви їжі (32 номінації): **БЎЛЯ** *дит.* Картопля (1, с. 60); **БЎЦЯ** *дит.* Борщ (1, с. 62); **БР-Р-Р** *дит.* Вода (1, с. 64); **БРУ-У** *дит.* вода (1, с. 64); **БЎЛЯ<sup>2</sup>** *дит.* Булка (1, с. 67); **БЎЦЯ** *дит.* Яблуко (1, с. 72); **ГЎГА** *дит.* Ягода, соняшникове насіння (1, с. 112); **ГРЎСЯ** *дит.* Груша (1, с. 122); **КА** *дит.* Молоко (1, с. 180); **КЎКА** *дит.* Цукерка (1, с. 194); **КЎКО** *дит.* Солодке (1, с. 194); **КЎЛЯ** *дит.* Цукерка (1, с. 194); **КЎТЯ** *дит.*

Цукерка (1, с. 194); **КІКА** *дит.* М'ясо (1, с. 194-195); **КОКА** *дит.* Картопля (1, с. 204); **КОКО** *дит.* Яйце (1, с. 204); **КОТЯ** *дит.* Картопля (1, с. 213); **ЛАБУКО** *дит.* Яблуко (1, с. 223); **МАСЬО**<sup>1</sup> *дит.* Масло (1, с. 244); **МЕДЯ** *дит.* Мед, солодке (1, с. 246); **МІМИ** *дит.* Молока (1, с. 248); **МОМО** *дит.* Молоко (1, с. 283); **ПІТЯ** *дит.* Вода (1, с. 292); **ПОПА** *дит.* Картопля (1, с. 310); **ПУСЯ** *дит.* Пампушка (1, с. 322); **СІБА** *дит.* Хліб (1, с. 353); **ТПРУТЯ** *дит.* Вода (1, с. 397); **ЦЮЦЬО** *дит.* Цукерка (1, с. 430); **ЯБЦЬО** *дит.* Яблуко (1, с. 455); **ЯКО** *дит.* Яблуко (1, с. 456); **ЯПО** *дит.* Яблуко (1, с. 456); **ЯЯ** *дит.* Яйце (1, с. 456).

4. Назви станів і відчуттів, заборони (21 номінації): **БЕ** *дит.* Погане, брудне (1, с. 46); **БЕ-КАКА** *дит.* Погано (1, с. 46); **БЕБА** *дит.* Щось страшне; слово, яким лякають маленьких дітей (1, с. 46); **БЕКА** *дит.* Погане (1, с. 48); **БЕЦЯ** *дит.* Погане (1, с. 50); **БОЗЯ** *дит.* Ікона (1, с. 59); **БУБА** *дит.* Рана, болить, ягоди, зернята, пряник, булка (1, с. 65); **ВАВА** *дит.* Біль, ранка (1, с. 74); **ГИГА** *дит.* Вогонь (1, с. 106); **ДУДЯ** *дит.* Холодно (1, с. 145); **ДЮДЯ** *дит.* Холодно (1, с. 146); **ДЮЛЯ** *дит.* Холодно (1, с. 147); **ЖІЖА, ЖІЖКА, ЖІЗЯ** *дит.* Вогонь (1, с. 149); **ЗІЗЯ** *дит.* Вогонь (1, с. 174); **ЗІОЗЯ** *дит.* Холодно (1, с. 178); **ЗІОМА** *дит.* Земля, долівка (1, с. 178); **КАКА** *дит.* Щось погане, бридке, брудне (1, с. 183); **МОРОЗЬО** *дит.* Мороз (1, с. 253); **Х-Х-Х** *дит.* Опечешся (так лякають дітей) (1, с. 418); **ХАБА** *дит.* Щось страшне (1, с. 418); **ХИ** *дит.* Пересторога: опечешся! Лампа, вогонь (1, с. 420);

5. Назви частин тіла (17 номінації): **БОНЬО** *дит.* Живіт 1, с. 61); **БУЗЯ** *дит.* Лице (1, с. 66); **ВОЖИК** *дит.* Живіт (1, с. 91); **ВОЦЬО** *дит.* Око (1, с. 93); **ВУСЬО** *дит.* Вуха (1, с. 97); **ГОЦЬО** *дит.* Око (1, с. 117); **ГУПЦЯ** *дит.* Рот (1, с. 125); **ЖИВОТЬО** *дит.* Живіт (1, с. 149); **ЛІЦЬО** *дит.* Обличчя (1, с. 230); **МАЙТЯ** *дит.* Борода (1, с. 240); **НОЖКА**

**БУ́БЦЯ** *дит.* Нога болить (1, с. 269); **НО́ЗЯ** *дит.* Нога (1, с. 269); **НО́СЬО** *дит.* ніс (1, с. 269); **ПА́ЛЬО** *дит.* Палець (1, с. 282); **ПУП, ПУПА** *дит.* Живіт (1, с. 322); **РУ́ЦЯ**, мн. **РУ́ЦІ** *дит.* Рука, мн. руки (1, с. 343); **Я́ЗЬО** *дит.* Язик (1, с. 456);

6. Назви свояцтва, дітей, дорослих (17 номінацій): **БА́БКА**<sup>3</sup> *дит.* Бабуся, літня жінка, яка веде весь обряд хрестин (1, с. 30); **БУ́ЛЯ**<sup>1</sup> *дит.* Бабуся (1, с. 67); **БУ́НЯ** *дит.* Бабуся (1, с. 68); **БУ́СЯ** *дит.* Бабуся. (1, с. 71); **ВУ́ЙЦЬО** *дит., пест.* Дядечко (1, с. 96); **ВУЯНЦЯ** *дит., пестл.* Тітуся (1, с. 97); **ДІ́ДІ** *дит.* Дід (1, с. 137); **ДІ́ДЯ (ДІ́ДЬО)** *дит.* Дід (1, с. 137); **ДО́ЦЯ** *дит.* Дочка (1, с. 141); **ДЮ́ДЬО** *дит.* Тато (1, с. 147); **ДЯ́ДЯ, ДЯ́ДЮ** *дит.* Чужа старша людина, чол. р. (1, с. 149); **МЕ́НЯ** *дит.* Маленька (1, с. 246); **НЮ́НЬО** *дит.* Дід (1, с. 270); **ТІ́ТЯ** *дит.* Тьотя (1, с. 393); **ТЬО́ТЯ** *дит.* Тітка, чужа жінка (1, с. 405); **ТЯ́ТЯ** *дит.* Батько (1, с. 407); **ЦЬО́ЦЯ** *дит. див.* ЦІ́ЦА. Тітка, звернення до старшої жінки (1, с. 430);

7. Назви одягу (12 номінацій): **БУ́НДЯ** *дит.* Плаття (1, с. 67); **БУ́НЬДЯ** *дит.* Плаття (1, с. 67); **КА́ПЧИКИ** *дит.* Черевики (1, с. 188); **КЕ́НЯ** *дит.* Плаття (1, с. 194); **ЛЬО́ЛЯ** *дит.* Сорочка з грубого полотна, сорочка (1, с. 236); **ПА́ТЕ** *дит.* Плаття, одяг (1, с. 286); **ПА́ТЯ** *дит.* Плаття (1, с. 287); **ХУ́СЦЯ** *дит.* Хустка (1, с. 423 ); **ЦІ́НЯ** *дит.* Хустинка (1, с. 426 ); **ЦЬО́МЦІ** *дит.* Будь-яке взуття (1, с. 429); **ЧО́ПЦІ** *дит.* Черевички (1, с. 438); **ША́ПЦЯ** *дит.* Шапка (1, с. 441);

8. Назви предметів (6 номінацій): **БА́ГА** *дит.* Батіг (1, с. 31); **БОМА́ЗЯ** *дит.* Папір (1, с. 60); **ПА́ЛЯ** *дит.* Палиця (1, с. 282); **ЛО́ЗЯ** *дит.* Ложка (1, с. 223); **МІ́СЯ** *дит.* Миска (1, с. 249); **ЧА́СЯ** *дит.* Чашка (1, с. 432);

9. Назви природи (3 номінацій): **ВІ́ТРУ́НЬО** *дит. пестл.* Вітер (1, с. 89); **СО́ПЬО** *дит.* Сонце (1, с. 356); **СО́НЬО** *дит.* Сонце (1, с. 366);

10. Назви іграшок (3 номінації): **ЛЯЛЯ ГО́НА** *дит.* Лялька впала (1, с. 237); **НЯ́ЦІК** *дит.* М'яч (1, с. 270); **ЦЯ́ЦЯ** *дит.* Щось гарне, іграшка (1, с. 431);

11. Назви ігор (1 номінація): **ТО́СІ** *дит.* (1, с. 396).

У словнику знаходимо лексему **ТО́СІ** *дит.* [?] (1, с. 396) з нез'ясованим значенням. Опитавши інформаторів у говірці с. Клекотина Жмеринського району Вінницької області, ми з'ясували, що ці назви відомі сучасним носіям говірок із значенням 'гратися'.

12. Назви рослин, їх частин (1 номінація): **КВІ́ТЯ** *дит.* Квітка (1, с. 193).

Отож, з'ясовано, що найактивніше в дитячій лексиці представлені назви їжі, тварин, дій, станів і відчуттів. Найменше – назви іграшок, ігор, явищ природи.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Дитяча лексика // Українська мова: Енциклопедія / Русанівський В., Тараненко О. О., Зяблюк М. П.; 2-ге вид. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 143–144.

2. Занько Г. П. Феномен дитячої лексики та її характерні особливості. URL: [file:///C:/Users/asus/Downloads/Telegram%20Desktop/Mik\\_2012\\_15\\_1\\_8.pdf](file:///C:/Users/asus/Downloads/Telegram%20Desktop/Mik_2012_15_1_8.pdf) (дата звернення: 15.03.2023).

3. Линник Т. Г. Специфічно дитячі слова української мови: семантика та морфологія. URL : <http://surl.li/dqzbt> (дата звернення: 15.03.2023).

## ДЖЕРЕЛА

1. Матеріали до словника подільського говору / Упор. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.